

Milorad Simunović
Filozofski fakultet Nikšić
Crna Gora

MOTIV POSTIGNUĆA U CRNOJ GORI: PODACI, OBJAŠNJENJA, IMPLIKACIJE

ACHIEVEMENT MOTIVATION IN MONTENEGRO:
THE DATA, EXPLANATIONS, IMPLICATIONS

ABSTRACT In this paper first are presented some basic conceptual, empirical and practical points of theory of achievement and then are indicated some unfavorable results that were obtained in the region and, even worse, in Montenegro. Afterwards, the next question was activated, „In what way from the numerable individual differences, society can get the most common benefit?“, as the question where psychology, altering numerous theories and instruments, trained itself to be invested in the general social prosperity, as it was done with the theory of achievement. As an ironic inversion of the previous, the succeeding question arises, „How from the same resource, society can derive minimum of benefit, or precisely, the most general damage?“, so that under its illumination will be considered societies without achievement and with an emhasided retardation, and which its support found in a national and tribal and further in the traditional and authoritarian.

Key words: achievement motivation, society (without) achievement, traditionalism, authoritarianism.

APSTRAKT U radu se prvo izlažu osnovne konceptualne, empirijske i praktične poente teorije postignuća i ukazuje na nepovoljne rezultate kakvi su dobijeni u regionu i, još nepovoljnije, u Crnoj Gori. Zatim se aktivira pitanje „Kako iz mnogobrojnih individualnih različitosti društvo može izvući najviše opšte koristi?“, kao pitanje uz koje je psihologija, izobražavajući brojne teorije i instrumente, osposobila sebe da se može investirati u opšti društveni prosperitet, kao što je to učinila i sa teorijom postignuća. Kao ironična inverzija prethodnog, pojavljuje se pitanje „Kako iz istog tog resursa društvo može izvući najmanje koristi, ili precizno rečeno, najviše opšte štete?“, da bi se pod njegovim osvjetljenjem razmatrala društva bez postignuća te i sa naglašenom retardacijom, a koja svoje oslonce nalaze u nacionalnom i tribalnom te nadalje u i tradicionalnom i autoritarnom.

Ključne riječi: motiv postignuća, društvo (bez) postignuća, tradicionalizam, autoritarnost.

Motiv postignuća (MOP) je prvobitno bio samo jedan od dvadeset motiva na listi koju je unutar svoje, u jednom periodu vrlo uticajne, teorije bio definisao Henri Mari, američki psiholog, da bi ga sa te liste „skinuo“ Dejvid Meklilend, takođe američki psiholog i od ovog motiva učinio osnovu za jednu posebnu teoriju, zapravo za čitav jedan projekat koji se, evo već nekoliko decenija, odlikuje izuzetno velikom živošću kako u istraživačkom, tako i u aplikativnom smislu – i sa čime se, da primijetimo, ovaj psiholog potvrdio kao i veliki preduzetnik. Podlogu rečene teoriju čine opiti tokom kojih su detaljno ispitane osobine MOP-a kao i efekti koje on ima na ponašanje i to kako spolja vidljivo, tako i na spolja nevidljivo ponašanje, kao što su imaginacija i mašta za koje će se ispostaviti da

imaju ključnu funkciju u dinamici samog MOP-a. Ovi opiti, zajedno sa brojnim korelacionim studijama koje su im uslijedile, omogućili su prodor rečene psihološke teorije u nekoliko nepsiholoških oblasti, kao što su ekonomija, sociologija, čak i istorija. Svakako, ključni momenat za ovakve prodore i integracije predstavlja ona internalizacija pri kojoj je teorija postignuća asimilovala onu sociološku teoriju koja je, sa svoje strane, posvećena nastanku modernog kapitalizma i ovome izvore vidi u tzv. „duhu kapitalizma“, te onda i u protestantskoj etici za koju će se kroz brojna psihološka istraživanja demonstrirati da je u datom istorijskom periodu, na Zapadu, dramatično pokrenula opštu motivaciju postignuća, a time i na presudan način promijenila njegova društva, čak i njegovu istoriju. Ovako višestruka relevantnost MOP-teorije na kraju se zgrušnjava u konstrukt „društvo postignuća“ a to je konstrukt koji nam, na osnovu nesumnjive empirijske argumentacije, sugeriše da visok MOP u datoj populaciji/državi/zajednici ima za posledicu visoka ekonomska, a zatim i ostala – kulturna, naučna, sportska... – postignuća, zatim prosperitetno društvo pa, ako se gleda na duge staze, i povoljnu istoriju, dok nizak MOP sve to obrće te onda za rezultat imamo opštu društvenu stagnaciju. Teorija postignuća, znači, objašnjava, zašto su jedna društva bolja od drugih, zašto jedna prosperiraju a druga stagniraju, kao što isto to *mutatis mutandis* ona objašnjava u slučaju pojedinaca i individualnih ponašanja.

Od neprocjenjive je važnosti i da se ima na umu i da se naglasi da su iz teorije postignuća izvedene određene metode i tehnike pomoću kojih je moguće podizati i jačati MOP u onim zajednicama/društvima/državama za koje se konstatuje da je on na niskom nivou ili u kojima se naprosto može konstatovati proces opšte stagnacije. Takođe je značajno imati na umu da je u proteklim decenijama bilo njihovih uspješnih primjena npr. u Južnoj Italiji, Tunisu, pojedinim oblastima Indije, kao i u pojedinim afro-američkim zajednicama. Što se tiče ovoga regiona nema sumnje da je takvim primjenama trebalo pribjeći još u onim davnim decenijama koje prethode raspadu jugoslovenske države i to utoliko prije što je na samom početku 80-ih godina prošlog vijeka jedno beogradsko istraživanje ukazalo na nizak MOP kod ondašnje YU-omladine, da bi nepunu deceniju posle toga, dok je ta omladina stasavala, istovremeno i potvrđivala najsumornije predikcije teorije postignuća i to tako što je svoje motivacije aktivirala, ništa manje, nego na razbijanje države koja se i raspala na nekoliko manjih ili većih i u svakom slučaju malih i slabunjavih država. U jednom istraživanju iz 90-ih sprovedenom u najmanjoj od tih državica utvrđen je i još niži motiv postignuća i to je utvrđen baš kod školske omladine, što će reći da u opštoj populaciji stvari stoje još i lošije. Da li imamo nove podatke o nivou postignuća u Crnoj Gori? Nemamo ih, a i ne držimo do toga da ih imamo, jer držimo da nije mnogo ni važno da li baš u procenat znamo koliko iznosi opšti MOP u ovoj populaciji, jer je to kao da imamo pacijenta sa povišenom temperaturom pa, u tom slučaju ne može biti dovoljno da mu svaki čas mjerimo temperaturu, potrebno je da mu u najmanju ruku damo aspirin, a možda pribjegnemo i nekom radikalnijem zahvatu. O takvom jednom zahvatu mi zasad još uvijek samo maštamo pošto CG-društvo još uvijek nije pokazalo bilo kakvu senzitivnost u vezi sa rečenim problemom.

U nastavku teksta, s obzirom da ne raspolažemo niti novim podacima niti imamo projekat, nastavićemo o društvima postignuća koja su dobro organizovana kao i o društvima bez postignuća sa kojima to nije slučaj i iz toga će se sastojati „implikacije“ koje se pominju u naslovu. A društva postignuća su dobro organizovana po raznolikim dimenzijama i „šavovima“ među kojima se, razumljivo, nalaze i psihološke dimenzije te kad je riječ o psihologiji mi ćemo se u nastavku držati upravo diferencijalne psihologije koja je idući za svojim praktičnim ciljevima preuzela i oživjela jedan vrlo stari problem koji se u filozofiji i humanističkim disciplinama razmatra već dvije i po hiljade godina i precizirala ga na sljedeći način: nesumnjiva je, naime, i *prima facie* izvjesna činjenica da se ljudi razlikuju te da se oni razlikuju u mnogim pogledima: kako je iz ove činjenice moguće da društvo izvuče najviše koristi, to je pitanje? Odgovor na rečeno pitanje pojavio se u razvijanju izvjesnog broja teorija i instrumenata čiji je cilj ispitivanje i mjerenje individualnih razlika e da bi na osnovu mjera koje se tako dobijaju pojedinci mogli orijentisati prema onim poslovima (i onim „mjestima“) koje će oni najbolje obavljati i to stoga što se ispostavlja da je takav „spoj“ podesan, kako za date poslove tako i za same pojedince koji će se u tom slučaju najbolje aktualizovati – rezultat takvoga pristupa/ prakse predstavlja doprinos (diferencijalne psihologije) kako opštem tako i individualnom blagostanju. Upravo definisana relacija, kao što je poznato, i funkcioniše tako u svim zemljama prosperiteta, pri čemu, naravno, razumijemo da prosperitet ne zavisi samo od toga, ali on zavisi i od toga i to ne na posljednjem mjestu od toga.

A sad evo i neizbježnog pitanja: da li definisana relacija, kao funkcionalna postoji i u „našim krajevima“? Gledano čak i izdaleka, ili pak fenomenološki uzeto, ne bi se reklo da je tako. Ustvari, kada se sasvim dobro zagledamo, možemo steći utisak kao da je neko (a naravno da nije niko jer niko ne bi ni mogao da bude tako loših namjera), da je, ajde da kažemo, neko nevidljiv, kao veliko, postavio pitanje, Kako iz činjenice ljudske različitosti ovo društvo može izvući najmanje koristi ili, pak, najviše opšte štete, pri čemu se, naravno, veoma dobro zna, pošto nas istorija tome uči, da je iz velike opšte štete moguće izvlačiti one rijetke i vrlo velike individualne koristi. Pa, kako to, zaboga?! – možemo mi sada zapištati – i zar činjenica ljudske različitosti nije stalan i pouzdan resurs, a ljudi/ pojedinci se i ovdje razlikuju i zar ta činjenica sama po sebi nije dovoljna? Jeste, dovoljna je, kao što smo vidjeli u prvom slučaju, ali u nekom slučaju, bogami, nije i to zavisi od toga za koje se razlike među pojedincima smatra da su od važnosti u ovom pogledu. U prvom slučaju važnima se smatraju, jer je to i naučno potvrđeno, razlike u sposobnostima kao što je to opšta ili su to posebne inteligencije, zatim razlike u karakterima i moralnom rasuđivanju pa onda još i razlike u afektivnim i konativnim dispozicijama da ne pominjemo još i kompetenciju i stručne kvalifikacije. Ispostavlja se takođe da su rečene razlike takve da one integrišu s obzirom da se na osnovu njih pravi ljudi mogu „smjestiti“ na prava mjesta. U drugom, i nažalost našem/domaćem slučaju, pomenute razlike, kako se ispostavlja, nijesu od neke naročite važnosti s obzirom na to da su, i to znatno, od njih važnije one razlike za koje će se kad ih pažljivije pogledamo ispostaviti da upravo dezintegrišu. Najprije su tu razlike u nacio-

nalnim osjećanima i nacionalnim opredjeljenjima čiji su se dezintegrativni potencijali potvrdili onim domaćim ratovima koje smo imali u neposrednoj prošlosti, a takođe i novijim partijskim segregacijama. Zatim su tu razlike u vjerama: kao što znamo posle dužeg perioda državnog ateizma i vjerske letargije država je građanima izdala nalog koji bi se mogao izreći na sljedeći način: „sad ima ponovo da budete vjernici, da budete pravoslavni ili katolički hrišćani odnosno da budete muslimani i da krenete jedni protiv drugih. I tako smo mi vidjeli da su se, frojdovski rečeno, uz pomoć narcizma malih razlika, zatezale „žice“ sve do pucanja. Takođe su se, kao domaći specijalitet najnovijeg vremena, pojavili narcizmi malih ili tričavih lingvističkih razlika, pri čemu se sam naziv jednog istog jezika učvrstio kao sredstvo ličnih i društvenih identifikacija i naravno postalo još jedno sredstvo segregacije.

Vidimo, prema tome, kako je stvarno i upravo moguće da ono što je važno postane nevažno, a takođe i obrnuto. Bacimo još jedan pogled na one razlike – dimenzije iz prve kategorije i pogledajmo kako njihova važnost, na domaći/lokalni način isparava i praktično se gubi, tako da se može steći utisak kako je neko, a opet je to onaj nevidljivi, formulisao ukaz prema kojem je riješeno da u principu svako može da radi sve što se može raditi ali da će to, ipak, najbolje raditi oni koji su najbolji u nevažnom te da nam u tom slučaju nije ni potrebna diferencijalna psihologija sa njenim teorijama i instrumentima, umjesto toga dovoljne su preporuke i deklaracije lojalnosti – i tako smo dobili profesionalce nove vrste, tako su nastali profesionalni Crnogorci, profesionalni Srbi, Muslimani itd. Te upravo u kontekstu takvih, u suštini, nevažnih razlika u našim krajevima su formirane društvene i političke, pa i ekonomske, elite, uz svojevrsno preduzetništvo bez postignuća – formirane su elite kao svojevrsan društveni sediment što nastoji da se konzervira, održava i traje uza sve drugo što prolazi i mijenja se, upravo saobrazno samom konstruktumu ili pak demagogiji „tranzicije“.

Evo opet pitanja, Kako je sve to moguće? Ima tome naravno različitih razloga, ekonomskih, društvenih, političkih i drugih, a oni razlozi na koje nam, sa svoje strane, može ukazati psihologija, nalaze se i u mentalitetu – mentalitetu nacije ili plemena, o tome bi se moglo još razmišljati, te bi u ovom momentu dobar izraz za ono o čemu će u nastavku biti riječi mogao biti „tribalni mentalitet“: jer ima ga ovdje, bogami, koliko god da nam se, pri tome, govori o modernizmu i modernizaciji koji se ovdje odvijaju tako da ustvari samo proizvode nove forme tribalizma, oni su čak i motivisani i „popravljeni“ usled novih kretanja kojima su sa svoje strane i pomagali. Na šta se u mentalitetu tačno misli? Tačno se misli na nekoliko stvari, misli se, na primjer, na tradicionalizam kao opšti mentalni stav kao i na autoritarnost kao opšti mentalni stav. Kad govorimo o tradicionalizmu naravno da mislimo na onu tendenciju koja konzervira umove, čini ih zatvorenima pa ih, štaviše, i obrće prema kultovima, prema stvarnim ili izmaštanim precima i prema prošlosti. I odista, mi smo, koristeći odgovarajuće testove, dobili visoke empirijske rezultate na ovoj dimenziji i to smo ih dobili kod školske omladine, a to znači da bi oni u opštoj populaciji morali biti i veći. Zapravo, sa porastom tradicionalizma, u ovdašnjoj populaciji su oživljene raznolike istorijske teme te je uz takvu revitalizaciju, iskrsla jedna, na psiho-

loški, i na druge načine, zanimljiva „istorija“, zanimljiva utoliko što se ispostavilo da je to istorija u kojoj se najvatreniji okršaji odvijaju među samim istoričarima te je, eto, ispalo tako da ovdje da teško imamo neki istorijski događaj od važnosti a da ga ne prate dvije međusobno inkompatibilne interpretacije. Zahvaljujući tome, istraživanje domaće istorije postalo je toliko hipotetično kao da se radi o istraživanju svemira: i sve to, tj. takav istorizam je doprinio daljem podizanju tradicionalizma, čak i njegovom grananju te je rezultat bio veći broj posebnih tradicionalizama koji su se, opet po principu narcizma malih razlika, našli okrenuti jedni protiv drugih. Rezultat toga je takođe i jedno nadrealističko stanje, slično hipnotičkom, sa kojim se obrazuje jedna situacija okrenuta protiv motivacije postignuća. U svemu tome treba vidjeti neku vrstu opšteg otpora okrenutog protivu racionalnog i kritičkog mišljenja i, naravno, treba razumjeti da je u takvom stanju sadržan potencijal koji funkcioniše u smjeru održavanja svakoga statusa quo, kao i da to djeluje i u funkciji održavanja vlasti i politike kojom ona vlada te da je to pogotovu tako ako se, uz tradicionalizam kao psihološki faktor/dispoziciju, doda i autoritarnost: i na ovoj dimenziji zaista dobro „stojimo“, baš kao u rijetko čemu i kao što nam to nesumnjivo sugerišu testovi i rezultati koje smo dobili i to takođe na školskoj omladini, što opet, naravno znači da su oni u opštoj populaciji još viši. I sve to, kao što se iz teorije zna, pogoduje tome da se u CG može uspostaviti jedan gospodarski sistem i to, što samo na prvi pogled djeluje paradoksalno, da se on može uspostaviti unutar stanja koje neki nazivaju „neoliberalna ekonomija“, a za koje je tačan izraz u staroj teoriji „divlji kapitalizam“. Upravo je gospodarski sistem, bilo spahijski bilo dahijski, pun raznolikih proizvoljnosti ali i sasvim neproizvoljne društvene retardacije. Na sceni su, zaista, armije penzionera u najboljim godinama, kao i armije pripravnika volontera – kojima zapravo i ne preostaje ništa drugo osim sveopšteg životnog asketizma otprilike onakvog kakav je u XVI vijeku u vidu vjerskog naloga propisivala protestantska etika kada je pokretala duh reformacije. Mislim da je na mjestu da citiramo Emanuela Volerstajna, znamenitog sociologa, koji, povodom ovakvih prilika, govori o društvima sa (polu) periferije svijeta za koje onda utvrđuje da se u njima život vodi ako ne baš kao u paklu a ono svakako kao u čistilištu (zato i, sa ironijom ili bez nje, i pominjemo asketizam).

Evo još jednom pitanja, Šta da se radi? Poštujući odgovore sociologije, ekonomije i drugih disciplina, psihologija svoje odgovore sugeriše u vidu teorije postignuća. S obzirom na pomenute empirijske rezultate, potrebno je, nema sumnje, podizati motiv postignuća u ovoj populaciji, a valjda i nije svejedno da li će se to činiti posredstvom protestantske etike ili pomoću psihologije kao discipline koja je, pored ostalog, razvijala vrlo efikasne metode posvećene tome cilju. Svakako da, pri tome, nije suvišno da se ima naumu da, kako sugerišu izvjesni nalazi, i autoritarni sistemi mogu, u načelu uzeto, pokretati MOP pa onda i prosperitet – pitanje je samo da li konkretni autoritarni sistem zna to da učini i prije svega da li on to hoće.